

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.051.004 у Донецькому
національному університеті імені
Василя Стуса,
доктору економічних наук,
доценту, в.о. завідувача
кафедри міжнародних
економічних відносин
Савченко Марині Василівні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Швиданенка Олега Анатолійовича
на дисертаційну роботу Іванова Артема Валерійовича
на тему «Міжнародні злиття та поглинання у вимірах ефектів
від концентрації ринкової влади»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»**

Актуальність теми дисертації

Міжнародні злиття та поглинання сьогодні являють один з основних трендів формування архітектури глобальної економіки. Світові тенденції підтверджують той факт, що глобалізація породжує сильний тиск на ділові кола і для багатьох фірм боротьба за виживання і процвітання в умовах глобального ринку стала найпершою стратегічним чинником, що обумовлює більший бум в сфері транскордонних злиттів і поглинань.

Транскордонні злиття та поглинання, особливо пов'язані з участю великих фірм, із залученням колосальних фінансових ресурсів і глибокої реорганізацією діяльності фірм, відносяться до числа найбільш рельєфних проявів глобалізації. При цьому, як і в разі глобалізації в цілому, вплив злиттів і поглинань на процес розвитку може бути двоїстим і нерівнозначним. У розвинених країнах і країнах, що розвиваються, висловлюється стурбованість, особливо у зв'язку із ринковим впливом транснаціональних корпорацій та потенційними антиконкурентними наслідками злиттів і поглинань.

Отже, зазначене обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи та важливість поставлених завдань. Розвиток теоретико-методологічних засад дослідження проблем впливу процесів міжнародних злиттів та поглинань на зміну ринкової структури, а також розробка науково-практичних рекомендацій щодо запобігання негативним соціально-економічним наслідкам концентрації ринкової влади, що є метою дослідження А. В. Іванова, має важливе наукове і практичне значення.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу Іванова А.В. виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер державної реєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.), у межах якої дістав подальшого розвитку генезис теорій дослідження процесів міжнародних злиттів та поглинань; «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер державної реєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.), де автором удосконалено кількісний інструментарій оцінки впливу процесу злиттів та поглинань на ефективність бізнесу та добробут суспільства.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість викладених наукових положень, висновків та рекомендацій базується на використанні офіційних матеріалів та публікацій комісій ООН, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, а також Законів України, Постанов Кабінету Міністрів України, даних Державної служби статистики України, монографічної та періодичної літератури, результатів власних досліджень автора.

Крім того, достовірність результатів дисертаційної роботи забезпечено

комплексним поєднанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: діалектичного, системно-структурного методів, теоретичного узагальнення, логіко-історичного методу, порівняльного аналізу, синтезу, логіко-історичного методу, дедукції та індукції, економіко-математичного моделювання та порівняння, статистичних методів, методів порівняльного аналізу, системно-динамічного моделювання.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційної роботи. Дисертантом стисло окреслено основні результати дослідження та зазначені положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, встановленим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а також п. 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40.

Результати дисертаційної роботи опубліковано у 9 наукових працях, з яких 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 2 – у співавторстві), 4 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 2 – у співавторстві).

Опубліковані статті повною мірою відображають основні аспекти дисертації. Можна зробити висновок про оригінальність, самостійність та наукову новизну роботи, використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

З аналізу змісту тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Дисертація Іванова А.В. містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право.

У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату,

фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження міжнародних злиттів та поглинань в контексті глобальної конкуренції та ринкової влади» визначено сутність та детермінанти процесу формування глобального конкурентного середовища (с. 26-41), досліджено причини виникнення, суть та основні форми монополії (с. 41-47), систематизовано напрями генезису концептуальних засад дослідження стратегії злиття та поглинання (с. 47-86).

У другому розділі «Емпіричний аналіз впливу стратегії злиттів та поглинань на концентрацію ринкової влади» досліджено тенденції світової динаміки процесу злиттів та поглинань (с. 89-114), проаналізовано галузеву структуру ринку злиттів та поглинань (с. 114-130), здійснено оцінку впливу злиттів та поглинань на концентрації ринкової влади і конкурентну структуру ринків (с. 130-146).

У третьому розділі 3 «Механізми підвищення ефективності імплементації антимонопольної регуляторної політики країн на ринках міжнародних злиттів та поглинань» визначено механізми державної антимонопольної регуляторної політики в розвинутих країнах світу (с. 149-166), систематизовано існуючі тенденції в процесах злиттів та поглинань в Україні (с. 167-179), сформовано підходи до моделювання збалансованої політики державного антимонопольного регулювання та підтримки ефективності бізнесу (с. 179-200).

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ проблем впливу процесів міжнародних злиттів та поглинань на зміну ринкової структури, а також у розвитку науково-практичних рекомендацій щодо запобігання негативним соціально-економічним наслідкам концентрації ринкової влади.

Автором здійснено глибокий аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо вивчення проблем впливу процесів міжнародних злиттів та

поглинань на зміну ринкової структури. Дисертантом уточнено категоріальний апарат дослідження процесів злиття та поглинань. У роботі запропоновано під поняттям «злиття» розуміти об'єднання на добровільній основі двох і більше компаній, в результаті чого утворюється нова, об'єднана економічна одиниця (с. 49); під поняттям «поглинання» – придбання контрольного пакета акцій однієї компанії іншою, що, як правило, має примусовий характер, за якого поглинаюча структура зберігається і до неї переходять активи і зобов'язання юридичних осіб, що поглинаються (с. 49-50).

У роботі дістав подальшого розвитку генезис теорій дослідження процесів міжнародних злиттів та поглинань, в межах якого визначено п'ять основних напрямів: теорія ефективності, відповідно до якої основним мотивом процесів злиття та поглинань є зменшення витрат шляхом досягнення економії на масштабах; теорія монополізму, яка розглядає M&A як шлях зміцнення ринкової влади; оціночна теорія, яка припускає, що фірма розглядає або подає пропозицію на злиття та поглинання, коли визначає цінність цільової фірми з позиції зростання ринкової вартості майбутнього об'єднання; теорія побудови імперії, яка пояснює процес злиттів і поглинь схильністю менеджерів до максимізації власної результативності з позиції її оцінки акціонерами; теорія процесу, яка розглядає злиття і поглинання як результат процесів, що регулюються неповними оцінками, когнітивними спрощеннями та організаційними процедурами (с. 53-54).

Автором удосконалено концепт дослідження впливу міжнародних злиттів та поглинань на концентрацію ринкової влади. У роботі встановлено, що злиття та поглинання є важливим засобом реалізації об'єктивного прагнення бізнесу до розширення ринкової та економічної влади, концентрації капіталу та утворення монополій, що призводить до відповідних позитивних наслідків щодо ефективності бізнесу та негативних – щодо добробуту суспільства. У ході дослідження систематизовано існуючі підходи до визначення видів та типів злиття і поглинань за такими ознаками, як тип відносин між компаніями, що об'єднуються; за методом фінансування; за характером інтеграції; за рівнем

синергії; за національною приналежністю; за формою фінансування операцій; за ставленням менеджменту до операцій; за ступенем привабливості; за умовами злиття і поглинання; за механізмом реалізації угод (с. 50-51). Здобувачем узагальнено основні мотиви та ефекти застосування стратегії злиття та поглинання, які угруповано за такими категоріями, як: синергетичні ефекти для бізнесу; переваги диверсифікації; ефекти концентрації ринкової влади (с. 85-86).

У роботі обґрунтовано систему детермінант процесу міжнародних злиттів та поглинань, до яких пропонується включати: циклічний характер їх динаміки; розширення архітекτονіки суб'єктів ринку злиття та поглинань за рахунок активізації інвесторів з країн, що розвиваються; переважання в секторальному розподілі потоків інвестицій в угоди по злиттях і поглинаннях секторів ділових послуг, фінансової та інвестиційної діяльності, інформації та телекомунікацій; зростання кількості угод по злиттях і поглинаннях між гігантами з традиційних галузей економіки та невеликими інноваційними компаніями ІТ-сектора; збільшення частки галузі охорони здоров'я в угодах M&A (с. 114-130).

Науковий та практичний інтерес мають розроблені у дисертації теоретико-методологічні засади дослідження ефектів концентрації ринкової влади, що виникають внаслідок злиттів та поглинань. На основі критичного аналізу існуючих підходів до оцінки рівня концентрації ринкової влади, зроблено висновок про обмеженість їх практичного застосування та нерелевантність існуючій практиці антимонопольної політики країн внаслідок асиметрії доступу до інформації про частки ринку діючих суб'єктів господарювання. У дисертації запропонований та емпірично апробований авторський алгоритм дослідження ефектів концентрації ринкової влади, що виникають внаслідок злиттів та поглинань, що включає такі кроки: визначення географічних меж ринку, що досліджується; визначення наявності зв'язку між зменшенням (зростанням) кількості компаній на певних ринках та здійсненим угодам M&A; визначення наявності від'ємного зв'язку між обсягами виробництвом і кількістю підприємств в певній галузі на певному національному ринку; визначення впливу угод M&A на динаміку показника

середньої концентрації на галузевих ринках; визначення впливу концентрації ринкової влади на підвищення ефективності бізнесу; визначення зв'язку між угодами M&A, концентрацією ринкової влади та зростанням добробуту споживачів; порівняння наявних позитивних та негативних ефектів від концентрації ринкової влади внаслідок M&A; прийняття рішення про застосування інструментів захисту конкуренції (с. 131-146).

Вагомим результатом проведеного дослідження виступає розроблений дисертантом механізм підвищення ефективної імплементації антимонопольної політики держави, метою якого є створення конкурентного середовища та підвищення ефективності функціонування існуючих конкурентних відносин шляхом застосування правових, організаційно-контролюючих, адміністративно-економічних, профілактично-роз'яснювальних методів здійснення антимонопольної політики (с. 178-179).

Велику наукову та практичну значущість має запропонований автором кількісний інструментарій оцінки впливу процесу злиттів та поглинань на ефективність бізнесу та добробут суспільства, що розроблений з використанням методів системно-динамічного моделювання, який дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки та залежності між показниками інвестицій в злиття та поглинання, ефективності бізнесу, витрат, політики ціноутворення на ринку, споживання продукції, загального добробуту населення, та змоделювати оптимальний рівень застосування адміністративно-економічних інструментів державної антимонопольної політики задля захисту конкуренції та інтересів інших учасників ринку (с. 179-200).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих теоретико-методологічних засад дослідження проблем впливу процесів міжнародних злиттів та поглинань на зміну ринкової структури.

Практичне значення отриманих результатів підтверджено їх

використанням в діяльності державних органів та бюджетних установ на різних рівнях: Інституту економіки промисловості НАН України (довідка №302/к-82 від 12.12.2019 р.); ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (довідка №485-15/467 від 06.12.2019 р.); Донецької торговельно-промислової палати (довідка № 1220/06.04-04 від 04.12.2019 р.); Корпорації «Індустріальна спілка Донбасу» (акт № 126/18 від 18.12.2019 р.); Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Міжнародний менеджмент» (довідка №215/01.1.3-45 від 22.12.2019 р.).

Відповідні довідки містяться в додатках до дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень та обґрунтованість одержаних результатів, необхідно вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. Теоретичну частину роботи доцільно було б доповнити уточненим авторським трактуванням категорії «конкуренція», бо незрозуміло як саме автор визначає зазначену категорію та які особливості у визначенні і класифікації видів конкуренції є пріоритетними для авторського дослідження.

2. У п. 2.1 дисертації проведено дослідження впливу злиттів та поглинань на концентрацію ринкової влади і конкуренцію (с. 130-146). Здобувачеві доцільно було б у роботі зробити більш ґрунтовне пояснення, чому для проведення оцінки обрано такі країни, як США, Великобританія, Німеччина, Іспанія, Китай, Україна.

3. У роботі належним чином висвітлено механізм підвищення ефективної імплементації антимонопольної політики держави (с. 178-179, рис. 3.5), метою якого є створення конкурентного середовища та підвищення ефективності функціонування існуючих конкурентних відносин шляхом застосування правових, організаційно-контролюючих, адміністративно-економічних, профілактично-роз'яснювальних методів здійснення антимонопольної

політики. Водночас уточнення потребує його практична цінність та перелік очікуваних результатів від впровадження запропонованого механізму.

Викладені зауваження та дискусійні положення щодо дисертації не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Іванова Артема Валерійовича на тему «Міжнародні злиття та поглинання у вимірах ефектів від концентрації ринкової влади» є самостійною завершеною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати вирішення важливого наукового завдання щодо поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження проблем впливу процесів міжнародних злиттів та поглинань на зміну ринкової структури, а також розробки науково-практичних рекомендацій щодо запобігання негативним соціально-економічним наслідкам концентрації ринкової влади.

Опубліковані здобувачем наукові роботи та зміст анотації повною мірою відображають основні положення дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертацію виконано на належному науково-методичному рівні, робота відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Іванов Артем Валерійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент

професор кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор економічних наук, професор

О.А. Швиданенко